

de taş bir kuşakla mukarnaslı olarak işlenmiş çıkmalara bağlanır. Şerefe kornikülükleri şebekelidir. Bu özellikler, minarenin şerefeye kadar olan kısmında beş yüzyıl içinde bir değişiklik olmadığını göstermektedir.

Türbe, caminin beden duvarları içinde sol (kuzey) köşede minare kürsüsüne bitişik olarak yer almaktadır. İki taraftan sivri kemerli birer açıklığa sahip olan türbede kemerler köşedeki sütuna oturmaktadır. Bir açık türbe görünümünde olan bu küçük mekân ayrıca bir kubbe ile de örtülmüştür. Caminin sol kanadına bir pencere ile bağlanan türbede üç sanduka bulunmaktadır. Burada şahidelerdeki yazılar çok girift olduğundan okunamamıştır. Bunlardan biri caminin kurucusuna ait olmalıdır (fotoğrafları için bk. Yüksel, s. 348, rs. 529).

İvaz Paşa Camii erken Osmanlı döneminde Türk mimarisinde, en büyük örneği Edirne'de Üç Şerefeli Cami'de olmak üzere çok sayıda ibadet yerinde uygulanan bir plan tipinin temsilcilerindendir. Ancak burada eksenli kaydırmak, türbeyi cami bünyesi içine sıkıştırmak, minareyi sol tarafta inşa ederek bunun gövdesine Türk sanatının çok eskiye dayanan geleneklerini aksettiren bir görünüş vermek suretiyle bazı değişiklikler meydana getirilmiştir. Bunun benzeri minareler, Antalya'da Yivli Minare Camii ile Konya'da Sahip Ata Medresesi'nde görülür. İstanbul'da Vefa'da kiliseden çevrilme Molla Gürânî Camii ve Galata'da Okçu Mûsâ Mescidi'nin (şimdi minare sivaldır) minareleri de aynı şekildedir. Cami bünyesi içinde türbe ise yine İstanbul'da Fatih'te Hâfız Ahmed Paşa Camii'nde vardır. Manisa'da İvaz Paşa evkafı olarak yapılmış bir hamamın varlığı bilinmekteyse de bu eserin yeri tesbit edilememiştir. Evvelce caminin yanında medreseye ait oldukları sanılan hücreler mevcuttu, ancak bunlardan da hiçbir iz kalmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 73; İsmail Hakkı [Uzunçarşılı], *Kitâbeler II*, İstanbul 1347/1929, s. 80-81; Çağatay Uluçay – İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, İstanbul 1939, s. 96-97, rs. 23; İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1946, s. 195-196; R. Anhegger, "Beiträge zur Frühosmanischen Baugeschichte II: Moscheen vom Bouschema der Üçşerefeli Cami in Edirne", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul 1955, s. 315-325; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 344-349; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara 1989, s. 93; Ersal Yavi – Necla Yavi, *Manisa*, İzmir 1995, s. 65 (resim), 97.

SEMAVİ EYİCE

İVAZ VECÎH

(عوض وجیه)

(ö. 1086/1676)

Bâbürlüler'in
hizmetinde bulunmuş âlim.

Semer kant yakınlarındaki Ahsîkes'te doğdu. Eğitimini Belh'te Mîr İvaz Taşkentî'nin yanında yaptı; tahsilini tamamladıktan sonra doğum yerine dönerek ders okutmaya başladı. Ardından tekrar Belh'e gitti. Bu sırada şehir Evrengzîb'in kumandasındaki Bâbürlü ordusu tarafından ele geçirilmişti. İvaz Vecîh, Bâbürlü yönetimi sırasında 1056'da (1646) Hindistan'a gitme ve hükümdar Şah Cihan'ın hizmetine girip ordu müftülüğüne tayin edildi. Evrengzîb'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra 1069'da (1659) yüksek bir maaşla Bâbürlü Devleti'nde ilk defa olmak üzere ordu muhtesibliğine getirildi. Ancak bu görevinde uzun süre kalamadı. Vazifesi sırasındaki sert davranışları üzerine Keşmir'e yaptığı bir seyahatten dönen Evrengzîb tarafından 1073'te (1662) Lahor'da görevli olan Hoca Kadir ile yeri değiştirildi.

İvaz Vecîh bir yıl sonra hükümdarın ilgisini yeniden kazanmayı başardı. Şehzade Muhammed A'zam'a hoca tayin edildi ve eski pâyesini kendisine geri verildi. Ardından Delhi'deki saraya ait medresede hocalığa getirildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Âlim olarak her zaman itibarını koruyan İvaz Vecîh, 1082'de (1672) Başkadı Abdülvehhâb ile birlikte Evrengzîb'in oğlu Şehzade Muhammed A'zam Sultan ile Bânû Begüm'ün evlilik törenlerinde nikâh şahidi olarak bulundu. 1086 (1676) yılında, Müstaid Han'ın Evrengzîb dönemi tarihine dair *Me'âşir-i 'Âlemgîrî* adlı eserini eleştirmesi sebebiyle yeniden gözden düştü ve aynı yıl vefat etti. Hayatının önemli bir bölümü eğitim ve öğretim faaliyetleri içinde geçen İvaz Vecîh, Sünnî görüşleri şiddetle savundu. Hatta 1082'de (1672), ilk üç halifeye hakaret eden Şîî Muhammed Tâhîr'in idamı konusunda ısrarcı olmuştu. Bu hareketiyle ağır tenkitlere uğraması yanında ikinci defa gözden düştüğü için son yıllarında münzevî bir hayat sürdü.

'Akâ'idü'n-Nesefî'ye yazdığı şerh dışında İvaz Vecîh'e ait bir eser bilinmemektedir. Brockelmann, eserin Berlin nüshasına dayanarak isminin ikinci kısmı olan Vecîh adının muhtemelen lakabı

olduğuna işaret etmektedir. Bu tahmin onun, Evrengzîb'in saltanatının ilk on yılının resmî tarihi olan *'Âlemgîrnâme*'nin bazı yerlerinde sadece Molla İvaz şeklinde geçmesiyle de kuvvet kazanmaktadır. Yine Evrengzîb zamanına ait Farsça bir tarih olan *Ferhâtü'n-nâzirîn*'deki kayıt da bu görüşü desteklemektedir. İvaz Vecîh'in küçük kardeşi Muhammed Tâhîr de bir âlimdir; Belh hâkimi olan Sübhan Kuli Han tarafından 1675'te Evrengzîb'in sarayına diplomatik bir görevle gönderilmiş ve 1088'de (1677) vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bahtâver Han, *Mir'âtü'l-'âlem* (nşr. Muhammed Şefî', *Oriental College Magazine*, Ağustos - Kasım ek sy. içinde), Lahore 1953, s. 74-75; Münşî M. Kâzım, *'Âlemgîrnâme* (nşr. Hâdim Hüseyin-Abdülhay), Kalküta 1868, s. 232, 392, 428, 840, 858; M. Eslem el-Ensârî, *Ferhâtü'n-nâzirîn* (nşr. Muhammed Şefî', *Oriental College Magazine* içinde), IV/4, Lahore 1928, s. 77; Mustaid Khân, *Ma'âthir-i 'Âlâmgîrî* (trc. J. Sarkar), Calcutta 1947, s. 14, 74, 77, 92, 96; M. Sâlih Kenbûh, *'Amel-i Şâlih*, Kalküta 1939, III, 391-392; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*, V, 303-304; M. İshak Behîy, *Fukahâ-i Hind*, Lahor 1978, IV/2, s. 285-287; Rafat M. Bilgrami, *Religious and Quasi-Religious Departments of the Mughal Period (1556-1707)*, New Delhi 1984, s. 172, 174, 190; A. S. Bazmee Ansari, "Iwâd Wâdjih", *Et* (Ing.), IV, 286-287.

A. S. BAZMEE ANSARI

İVAZPAŞAZÂDE İBRÂHİM BEYEFENDİ

(bk. İBRÂHİM BEYEFENDİ, İvazpaşazâde).

İVAZZÂDE HALİL PAŞA

(ö. 1190/1776)

Osmanlı sadrazamı.

1137 (1724-25) yılında İstanbul'da doğdu. Belgrad'ı 1739'da Avusturyalılar'dan geri alması dolayısıyla "Belgrad fâtihî" diye ün yapan Sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın oğludur. Bu seferde babasıyla birlikte bulundu ve onun sadrazamlığı döneminde dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığına getirilerek memuriyet hayatına başladı (16 Cemâziyelevvel 1152 / 21 Ağustos 1739). Bu görevle ve silâhşor unvanıyla mübaşir olarak bazı muhalefât tesbitlerine gönderildi. Bu amaçla gittiği Mısır'dan sonra Hicaz'a da uğrayarak hac farızasını eda etti. Oradan döndükten sonra 15 Rebîülâhîr 1169'da (18 Ocak 1756) mîrâhûr-ı

sâniliğe, aynı yılın 30 Eylülünde mîrâhûr-ı evvelliğe getirildi. 27 Safer 1171'de (10 Kasım 1757) bu görevden azledildikten sonra değişik görevlerle Bağdat ve Şam'a gönderildi. Ağustos 1760'ta çavuşbaşı olan Halil Beyefendi 29 Nisan 1762'de bu görevinden de alındı ve Aralık 1762'de geçimini sağlamak için İstanbul Duhan Gümrüğü emniğine, 20 Ramazan 1177'-de ise (23 Mart 1764) ikinci defa mîrâhûr-ı evvelliğe tayin edildi.

1768 yılında Rusya'ya karşı düzenlenen sefere çıkılırken sadâret kethüdâsına ve kâleten İstanbul'da kalan İvazzâde Halil Beyefendi, 15 Rebîülevvel 1183'te (19 Temmuz 1769) üçüncü defa birinci mîrâhûr oldu ve ardından orduda "nâmdar vezirler" in bulunmadığı gerekçesiyle 4 Cemâziyelâhir 1183'te (5 Ekim 1769) vezâret verilerek Rumeli beylerbeyliği pâyesiyle Silistre'ye yardıma gönderildi (TSMA, nr. H. 1648, vr. 3^b; BA, MD, nr. 168, s. 80: *Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu: Fermanlar* adıyla ilk cildi yayımlanmış olan TSMA belgeleri katalogundaki [nr. E 7913] belge özetinde, İvazzâde Halil Paşa'ya 26 Şâban 1182/5 Ocak 1769'da vezâretle Hotin sancak beyliği verildiği belirtilmişse de, bu zatın bir başka İvazzâde olduğu tesbit edilmiştir). Sadrazam Moldovanî Ali Paşa'nın Hotin önlerinden çekilmesi ve bu kalenin elden çıkması üzerine de kendisine sadrazamlık yolu açıldı. III. Mustafa, babası Hacı İvaz Paşa'dan gelen şöhretinden de yararlanmayı düşünüyordu. İstanbul'da 13 Şâban 1183'te (12 Aralık 1769) verilen tayin ka-

rarı üç gün sonra mührün teslimiyle fiilen gerçekleşmiş oldu. Halil Paşa o sırada Hacıoğlu pazarı'nda bulunuyordu. 17 Aralık'ta Babadağı'ndaki ordugâha ulaşan yeni sadrazamdan, burada okunan hatt-ı hümayunla kendisinin "istiklâl-i tâm üzere vekîl-i mutlak" olduğu vurgulanarak fetihler için gayret göstermesi isteniyordu (BA, MD, nr. 167, s. 3).

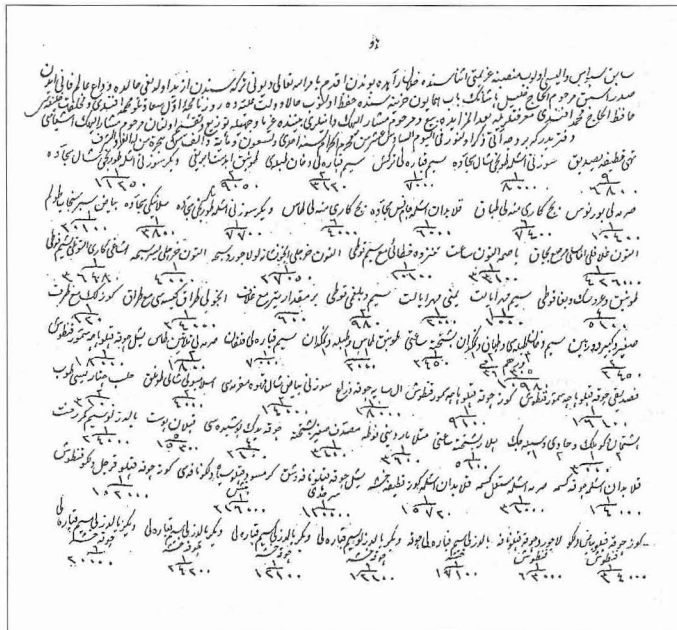
İvazzâde Halil Paşa'nın sadâreti zamanı, 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşındaki iki büyük başarısızlığın gerçekleştiği dönem olmuştur. Bunlardan ilki 6-7 Temmuz 1770 gecesinde vuku bulmuş ve Çeşme Limanı'ndaki Osmanlı donanması Ruslar tarafından yakılmıştır (*Dîa*, VIII, 288-289). Denizlerdeki çarpışmalar için müdahalesi söz konusu olmayan sadrazamın dönemindeki ikinci olumsuz gelişme serdâr-ı ekrem olarak idare ettiği, ancak Rus kuvvetleri karşısında yenilgiye uğrayarak ordugâhı terketmek zorunda kaldığı Kartal (Larga) Muharebesi'dir (2 Ağustos 1770). Osmanlı ordusunun verdiği zayıf kadar geri dönüş sırasında yaşanan tehlikeli ziyâyet üzerinde duran tarihçilerin belirttikleri taktik hatası, taşkın suları sebebiyle köprü kurulamadığı halde Tuna'dan karşıya geçilmesidir. Sadrazamın buradaki birtakım kusurlarını sıralayan çağdaşı bazı tarihçiler ise bu çarpışmayı "Halil Paşa inhizamı" adıyla anmışlardır. Kartal hezimet, İstanbul'a ordugâhtan yazılan 20 Rebîülâhir 1184 (13 Ağustos 1770) tarihli ayrıntılı bir mahzarla duyuruldu (Sadullah Enverî, I, 118^a-121^b). Ayrıca Halil Paşa doğrudan padi-

şaha yazdığı arzıda açık bir şekilde, "Bu askerle iş görülmez" diyerek barış görüşmelerine başlanması isteğinde bulunmuştur (TSMA, nr. E 1850/6). Nitekim daha sadâretinin ilk gününde Ahmed Resmî'nin kendisine sunduğu *Lâyihâ*'da (İÜ Ktp., TY, nr. mükerrer 419/1, vr. 1^b-11^a) belli başlı aksaklıklar sıralanmış ve askerinin içinde bulunduğu durum, "Orduda âvâre gezenler hâlidir" başlığıyla verilmişti.

III. Mustafa, İvazzâde Halil Paşa'yı hemen görevden almadı ve gelişmeleri kadar olarak kabullendi. Daha sonra sadrazam diğer kalelerin savunmasına yönelik tedbirler almaya çalıştıysa da İsmâil ve Bender gibi bazı kaleler fazla karşı koyamadan Ruslar'ın eline geçti. İbrâil Kalesi ciddi bir savunma ile bir süre daha işgalden kurtuldu. Rus orduları kumandanından gelen barış teklifi İstanbul'dan karışık alamadı. Sefer mevsiminin sona ermesi ve ordunun kışlamak için Babadağı'na yönelmesinden hemen sonra Sadrazam Halil Paşa görevinden alındı. 2 Ramazan 1184 (20 Aralık 1770) tarihinde gelen hatt-ı hümayunla kendisinden mühür alınan Halil Paşa'nın göreve geldiği günden beri bir işte muvaffak olamadığı belirtilmekte, yeni sadrazam Silâhdar Mehmed Paşa'nın tayin fermanında ise selefi pek çok kusur ve kabahatle, bu arada vaktini "mütealliklik ve hevâsına sarfetmek"le suçlanmaktaydı (BA, MD, nr. 168, s. 1). İvazzâde Halil Paşa, hazineye olan epeyce yüklü borcuna rağmen müsadereye uğramadan fakat vezirliği kaldırılarak mecburi ikametle Filibe'ye gönderildi (BA, MD, nr. 169, s. 2). Bu müsamahalı davranışlarda, onun dairesinde yetişerek Enderun'a alınan ve Dârüssaâde ağalığına kadar yükselen Bilâl Ağa'nın etkisinin bulunduğu düşünülebilir.

Halil Paşa'nın tekrar vezir yapılarak Eğriboz sancağına tayin edilmesi, Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın aracılığıyla 5 Şevval 1187'de (20 Aralık 1773) gerçekleşti. 8 Receb 1188'de (14 Eylül 1774) buna Karlı-ili sancağı arpalık olarak ilâve edilerek yerinde bırakıldı. Halil Paşa daha sonra değişik yerlerde görev yaptı; kardeşi İbrâhim Beyefendi'nin şeyhülislâm olmasından sonra 23 Zilhicce 1188'de (24 Şubat 1775) Hersek sancağıyla birlikte Bosna beylerbeyliğine, onun azlinin ardından 28 Cemâziyelâhir 1189'da (26 Ağustos 1775) Kavala ilâvesiyle Selânik sancak beyliğine, 14 Şâban 1190'da (28 Eylül 1776) Sivas beylerbeyliğine tayin edildi. Buraya gitmek üzere hasta bir

İvazzâde
Halil Paşa'nın
16 Muharrem 1191
(24 Şubat 1777)
tarihli
muhallifât
defterinin
baş kısmı
(BA, D.BSM,
Muhallifât
Halifesi,
dosya,
nr. 60/42)

İVAZZÂDE HALİL PAŞA

halde yola çıktıysa da Korupazarı kazasına vardığında 9 Zilkade 1190 (20 Aralık 1776) günü vefat etti (BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68). Halil Paşa'nın mezarının Nallıhan yakınlarında bulunması kuvvetle muhtemeldir.

İvazzâde Halil Paşa'nın şahsiyeti hakkında belirtilen görüşlerin ortak noktası, onun keyfine düşkün biri olduğu ve israfı varan cömertliğidir. Şem'dânîzâde biraz ağır ifadeler kullanırken (*Mürî't-tevârîh*, II/B, s. 58), Vâsîf hem bu tür bilgilere yer vermekte (*Târih*, II, 133), hem çelebiliğini hem de nazik mizaçlı olduğunu belirtmektedir (a.e., vr. 49^a). Sadrazam oluktan kısa süre sonra kethüdâliğinden azlettiği, fakat sadâretinin son aylarında yine kethüdâsi olan Ahmed Resmî Efendi, daha ılımlı olarak Halil Paşa'yı "avucu delik" ifadesiyle niteleyerek onun aslında kötü biri olmadığından söz eder (*Hulâsa-tü'l-i'tibâr*, s. 47). Vefat ettiğinde borçları terekesinden fazla çıkmıştı. Son tayin yeri olan Sivas'a giderken yanında yaklaşık seksen cilt kitabı bulunmaktaydı (BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68).

BİBLİYOGRAFYA :

TsMA, nr. E. 769/31-49, 1850/1-7, 4858, 7067, 7913, 10099, 12258; nr. H. 1648, vr. 3^b; BA, HH, nr. 283; BA, MD, nr. 166, s. 158, 209, 251, 270, 334; nr. 167, s. 2, 3; nr. 168, s. 1, 80, 114, 368; nr. 169, s. 2; nr. 170, s. 79-80, 204-205; nr. 182, s. 203-204; BA, A. DVN, Mühimme Kalemi, nr. 955, tür.yer.; BA, Ali Emîrî, III. Mustafa, nr. 2679, 3573, 3632; BA, Ali Emîrî, I. Abdülhamîd, nr. 1533; BA, Cevdet -Zabtiye, nr. 3449; BA, *Sadâret Mektubcülüğü Defterleri*, nr. 1, s. 30; BA, *Divân-ı Hümayun, Tahvîl Defterleri*, nr. 16, s. 2, 28, 79, 230; BA, A. RSK, nr. 1588, s. 28, 103, 110, 183; nr. 1623, s. 124; nr. 2851/99; BA, D. BŞM, Muhallefât Halifesi, dosya nr. 59/68; nr. 60/39, 42, 54; nr. 73/37; *Rûzmerre*, İÜ Ktp., TY, nr. 3580, vr. 34^b; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 240^b; Kesbî Mustafa Efendi, *İbretnümâ-yı Devlet*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Târih, nr. 484, vr. 57^b-59^a; Hâkim Mehmed, *Târih*, Arkeoloji Müzeleri Ktp., nr. 483-484, I, 247, 434-436, 460, 464-465, 482; II, 56, 547, 632, 642; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), I, 156; II/A, s. 63, 115-116; II/B, s. 4, 16, 19-20, 27, 41-60, 111; III, 61, 79; *Mehmed Hasib Rûznamesi* (haz. Süleyman Göksu, yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 2^b, 3^{a-b}, 5^b-6^a; Ahmed Resmî, *Lâyîha*, İÜ Ktp., TY, nr. mükerrer 419/I, vr. 1^b-11^a; a.mlf., *Hulâsa-tü'l-i'tibâr*, İstanbul 1286, s. 32-47, 56, 60-61, 63; Arapzâde Râmîz Efendi, *Züb-detü'l-vâkıât*, İÜ Ktp., TY, nr. 2395, vr. 5^a, 15^a, 16^a-24^b; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 101; Sâdullah Enverî, *Târih*, I, İÜ Ktp., TY, nr. 5994, vr. 85^b, 86^a-87^a, 88^b, 92^a-99^b, 101^a, 102^a-152^b, 376^b-377^a, 382^a; II, Millet Ktp., Ali Emîrî, Târih, nr. 67, vr. 33^b, 56^b, 60^{a-b}; Kethüdâzâde Saîd, *Târih-i Sefer-i Rusya*, Süleymaniye Ktp., Esad

Efendi, nr. 2143, vr. 7^a-9^a; Ahmed Câvid, *Verd-i Mutarrâ*, İstanbul 1271, s. 20-22; Vâsîf, *Târih*, I, 86, 187, 210, 220, 233; II, 57-134, 282, 291; a.e., TSMK, Hazine, nr.1406, vr. 18^a, 26^a, 29^a, 44^b, 48^b-49^a; Mütercim Âsım, *Târih*, İstanbul, ts., I, 246; Ferâizîzâde, *Gülşen-i Maârif*, İstanbul 1252, II, 1583-1595, 1609,1674; Âkîf Mehmed, *Târih-i Cûlûs-ı Sultan Mustafa-yı Sâlis*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, vr. 14^b, 243^a; *Sicill-i Osmânî*, II, 297-298; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 384 vd.; IV/2, s. 411-413; a.mlf. v.dğr., *Topkapı Sarayı Müzesi Osmanlı Saray Arşivi Kataloğu: Fermanlar*, I, fasikül, Ankara 1985, s. 67; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmî Efendi* (trc. Özden Ankan), İstanbul 1997, s. 106, 111, 134, 148-153, 186; Bekir Kütükoğlu, "Ahmed Resmî", *DİA*, II, 122; M. Münir Aktepe, "Çeşme Vak'ası", a.e., VIII, 288-289.

FİKRET SARICAOĞLU

İYÂD (Benî İyâd)

(بنو إيد)

Adnânîler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin ceddi olan İyâd, Nizâr b. Medad b. Adnân'ın oğludur. İyâd'ın Rebîa, Enmâr ve Mudar adındaki üç kardeşinin nesli en nüfuzlu Arap kabileleri arasında yer almaktadır. Meşhur Sakîf kabilisinin de İyâd'ın kolu olduğu söylenir. Önceleri Tihâme ile Necran arasında yaşayan Benî İyâd'ın bölge kabileleri içinde önemli bir yeri vardı. Bir ara Kâbe'nin bakımını üstlenen, ancak III. yüzyılın başlarında Mudar kabilesiyle aralarında meydana gelen mücadeleden mağlûp olup Mekke'yi terk etmek zorunda kalan Benî İyâd önce Bahreyn'e gitti. Aynı yüzyılın ortalarında Irak taraflarına göç etti ve başta Aynülbâğ olmak üzere Hîre'nin güneyindeki bölgelere yerleşti. Kabilenin bir kısmı burada yerleşik hayata geçti ve Hristiyanlığı benimsedi, bir kısmı Sâsânî Devleti'nin hizmetine girdi, bazıları da bedevî olarak yaşamaya devam etti.

VI. yüzyıl başlarında İran topraklarında akınlar yapmaya başlayan İyâd, üzerlerine gönderilen bir İran süvari birliğini Kûfe yakınlarında yendi. Ancak daha sonra Enûşîrvân'ın sevkettiği İran ordusu tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı. Kurtulanlardan bir kısmı çöle, bir kısmı Suriye'ye, bir kısmı da el-Cezîre bölgesine gitti. Zûkâr Savaşı'nda Benî Bekr'e karşı İranlılar'ın safında savaşan İyâd'ın Benî Bekr ile gizlice anlaşarak savaş esnasında kaçmaya başlaması İran ordusunun yenilmesine yol açtı. Bu savaşın ardından

el-Cezîre'de Benî İyâd, bölgede yaşayan diğer Hristiyan Arap kabileleri gibi birkaç yıl İranlılar'ın idaresi altında kaldı ve Aynütteterr Savaşı'nda el-Cezîre kabileleriyle beraber Hâlid b. Velîd'e karşı İranlılar'ın safında çarpıştı. Hz. Ebû Bekir zamanında İyâd kabilisinin bir kısmı peygamberlik iddiasında bulunan Secâh'a katıldı. Velîd b. Ukbe 17 (638) yılında el-Cezîre bölgesine girince Benî İyâd ona katılmayıp Bizans topraklarına hareket etti. Velîd durumu Hz. Ömer'e bildirince halife, Bizans İmparatoru Herakleios'a bir mektup yazarak topraklarına giden İyâd kabilesi mensuplarını geri göndermesini istedi. Bunun üzerine imparator 4000 kadar İyâd'lı'yı topraklarından çıkardı.

Kabilenin Arap yarımadasında kalanlarıyla Irak ve Suriye'de yaşayanların bir kısmı İslâmîyet'i kabul etti. Bunların bazıları Endülü's'ün fethine de katıldılar. İsmi Hanîfler arasında zikredilen Kus b. Sâide de hitabetiyle meşhur olan bu kabiley mensuptur. Hz. Peygamber onun sük-ı Ukâz'da irad etmiş olduğu hutbeyi dinlemiş ve kendisine gelen İyâd heyetine ondan bahsetmiştir. İşbiliye'deki (Sevilla) İbn Zühr ailesi ve atları tavsif etmesiyle üne kavuşan şair Ebû Duâd da İyâd'lıdır. Bağdatlı fakih Ebû'l-Kâsım Ali b. Muhammed, güvenilir râviler arasında sayılan Zâfir b. Süleyman el-Kuhistânî, Basralı Hâris b. Ubeyd bu kabiley mensup ülemâ arasında yer almaktadır. İyâd kabilisinin Sindâd'da (Kûfe-Basra arasında bir mevki) Kâbe adını verdiği ve itibar ettiği önemli bir evi olduğu kaydedilmektedir (İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı*, s. 45).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüssettâr), I, 74; a.mlf., *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm* (trc. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 45, 85; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 74, 88; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), I, 614-615; II, 208-210, 268, 270; III, 269; IV, 186; Hemdânî, *Şifâtü Cezîreti'l-'Arab* (Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1973, s. 321, 328, 334, 375-376; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 254-255; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 9, 10, 327-328; Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 233; Mahmûd Şükri el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Kahire 1342, III, 109-110, 372-373; Kehlâle, *Mu'cemû kabâ'il-i-'Arab*, Dımaşk 1949, I, 52-55; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1987, s. 524; J. Schleifer, "İyâd", *IA*, V/2, s. 1234-1235; J. W. Fück, "İyâd", *EP* (İng.), IV, 289.

İBRAHİM SARIÇAM

İYÂDET

(bk. ZİYARET).